

BİZİM "KÖY ENSTİTÜLERİ"

Ömer DEMİRCAN

A. "Uyutucu eğitim" döneminde köy.

1. Halkın dili. Cumhuriyet öncesinde Türk köylüsü sömürülmek için eğitimsiz bırakılıp, konuşmadan kesilmişti. Mutluluğu ahrete yazgılı olup Tanrıyı Arapça yoluyla değil, doğadan öğrenmişti. Nazım Hikmet'in dediği gibi o "*topraktan öğrenip kitapsız bilendir*". Osmanlı, Bizanstan devraldığı yönetim biçimiyle tarihi durdurmaya, üzerinde yaşadığı toprakları, yönettiği toplumları değiştirmemeye çalışmıştı. Bu uygulama ile köyde yaşam ortaçağda donup kaldı. Sınıf değişiminde soydaşlarını kayırabilen devşirmeler en üst görevlere yükselebilirken "*köylü*" ile "*göçebe*" yerlerine çakıldılar. Türkler, **sünni-alevi** diye ayrılarak birbirine düşman edildiler. "Türk" adı önceleri göçebe Türkmenlerle yörükler için, daha sonraları kaba-saba Türkçe konuşan Anadolu köylüleri ile taşra, (İstanbul-dışı)lılar için kullanıldı (Güvenç 1993). Anadolu köylüsü, yazılı iletişime geçemeyip birinci sözlü kültür evresinde tutuldu. Ekinse ve bilişsel düzeyi "Karagöz" gölge oyununda "*Türk*"ün, Ortaoyunu'nda ise "Hırbo"nun kişiliğinde yansıtıldı.¹

* Doç. Dr., İ. U. İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler Bölümü

¹ ...Türk- *Dah durucuk, dah durucuk, geldi gondü bir serçcük. Cıvucuk, cıvucuk, halıma haldaş, yoluma yoldaş, bir baba dostu olsa da izucuk mezeleşsek* (konuşsak). **Karagöz:**- *Ulan, bu kim? Su terazisi gibi bir herif. şuna âşinâlık edeyim. - Hoş geldin, gözüm!* **Türk** - *Gozun çığsun!* **Karagöz:**- *Behey ciğirim!* **Türk:**- *Çiğirini gopegler yisun. ...* **K.:**- *Nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?...* **Türk:**- *Melmekten taze geldum.* **K.:**- *Dumanı üstünde bardak eriği. Bu tarafta ne işin var?* **Türk:**- *Cızukdurucu (yazıcı) isterün.* **K.:**- *Ne*

Ortaoyununda ise "**Türk**" doğrudan değil de özel bir kişilik "**Hırbo**" diye geçiyor. Başlangıcı XVII. yy.'a kadar götürülen bu gösteri sanatı XIX. yy'ın ilk çeyreğinde kesin biçimini alıyor. Ondan sonra, belki de ulusal akımların güçlenmesiyle taşralı etnik göndermelerden kimileri benzer kişiliklere yükleniyor.²

Eğer gölge tiyatrosunda halkı canlandıran örneğin *Karagöz* ile Ortaoyunundaki *Kavuklunun* diline bakarsanız, eğitim açısından o dönemde sıradan kentlilerin ne kadar eğitimsiz kaldığını bir dereceye anlayabilirsiniz. Öteki eğitimsiz sıra-dışı kimlikler ise etnik adlarla : **Türk**, **Kürt**, **Laz**, **Ermeni**, **Yahudi**, **Arnavut** **Acem** diye anılmakta ve daha çok sözlük ve sesletim biçimleriyle ayrılmaktadırlar. O metinlerde geçen "Türk"ün anlatım ve sesletimiyle konuştuğu dil kentli değildir .Ortaoyununda "**Türk**" doğrudan değil de özel bir kişilik "**Hırbo**" diye geçiyor. Başlangıcı XVII. yy.'a kadar götürülen bu gösteri sanatı XIX. yy'ın ilk çeyreğinde kesin biçimini alıyor. Ondan sonra, belki de ulusal akımların güçlenmesiyle taşralı etnik göndermelerden kimileri benzer kişiliklere yükleniyor.

Sözlü kültür ürünü olan Nasreddin Hoca öykülerinin sözlüğü çok sığ. Öylece yazıya geçiriliveren en alt düzeyde sözlü

yapacaksın cızukdurucuyun? **Türk**. Kefat gonduruciyun. **K.**- Mektup mu göndereceksin?

Türk.- Ulan, nektup degül, kefat. **K.**- Ben cızukdurucuyum. **Türk**.- Aman buba, bana

cızukdur. **K.**- Sen söyle ben cızukdurayım. **Türk**.- Hani ak yayla? **K.**- Ak yayla nedir?

Hacivat - (İçerden) *Karagöz*, kâğıt soruyor, kâğıt göster. **K.**- (Kâğıdı gösterir), İşte ak

yayla! **Türk**. Hani övendire? **Hacivat** - (İçerden) *Hacivat*, kalem göster. **K.**- İşte

övendire! **Türk**.- Hani katran çömleği? **K.**- Dehey mereti - *Hacivat*, "katran çömleği"ni

soruyor. **Hacivat**- Mürekkep hokkasını soruyor.... **Türk**.- Başla cızukdurmaya.

... "İstangul'da gurusı girayın" de "Gastamunü'ye gidcrun, Gezban kız ile derneğimizü

iderün"... (Kudret (1968-) III/s401)

² ... **Kavuklu**- Himmet dayı, sende karşiki evin anahtarı varmış. **Hırbo**- İnehter bendedü.

Pazarlığa İmsayıl Efendi garışı. **Kavuklu**- İsmail ,gel şu anahtarı alalım. (Pişekâr gelir)

Pişekâr- Vay Himmet Dayı! şu anahtarı ver de kiracıya evi gezdirelim. **Pişekâr**-

Hamdçiğim, çağır şu kıızı da evi gezsın. ... **Hırbo**- (Kızı görür görmez, şaşkınlıkla) *Emme*

yalabuh gancu! Üşş! **Kavuklu**- Herif küçük dilini yutacak. **Hırbo**- *Bu enüğün bubası,*

anası yoh mudu? **Pişekâr**- Bu kızcağız kimsesiz, Burada bannacak. **Kavuklu**- İsmail, **Türk**'ün

gözleri parlıyor.. **Pişekâr**- güzel kıızı gördü de ondan.... (Kudret , 1973:215-)

iletişime ayarlanmış, söz ile ama sözel olmayan ilişkiler üzerine kurulmuş. Tek bilgi kaynağının Hoca olması yine eski toplumsal bilişi yansıtıyor. 1920'lerdeki durumu Karaosmanoğlu'nun "*Yaban*"ından, 1940'lı yıllarda bile değişmemiş olan taşrayı Mahmut Makal'ın "*Bizim Köy*"ünden okuyabilirsiniz, ama yine de, içinde yaşamayan o günkü durumu pek anlayamaz.

Köylü-devlet ilişkisi ya askerlik ya da vergi toplama amacıyla kuruluyor. "*Yazmak*" ile bağdaşmayan "*okuma*"nın iki anlamı var. Birincisi "*anlamadan seslemek*", yani duaları yineleyerek bellemek. İkincisi ise ruhsal: "*okumak*" ile "*üfleme*" > "*okuyup-üfleme*" biçiminde, "*yazmak*" ile "*kağıt*" > "*muska yazmak*" eylemiyle köy insanının ruh ve sağlığı ile birleşmiş.

2.Eğitim. Geleneksel bürokratik eğitim veren öğretmen okulunu bitiren kentliler köyde çalışmak istemiyor, gidenler de üretici köy yaşamını geliştirici bir katkı yapamıyordu³. İletişim kurulacak ortak bir sözlükleri bile yoktu. Asırlar boyu itilip kakılmış, insafsızca sömürülmüş, bu dünyada rahat yüzü görmemiş olan köylünün yüzü öbür dünyaya dönük olduğu için, gözüyle görmedikçe öğretmene kolay kolay inanması, güvenmesi olanaksızdı. Köylü kadının dünyasında ise, okuyan birinin ya *büyük yaptığı*, ya da *cinlerle konuştuğuna* ; *bir resme ya da bir yontuya bakan kişinin çarpılacağına inanılıyordu*. *Evde, tarlada durmadan çalışan kadın bir kütükten farksızdı, erkekten kaçıyor, tek zıtlı bekaret idi, imam nikahıyla evlenip üç kez "boş ol" sözüyle sokağa bırakılıyordu* (Yaban).

³ Başgöz (1995: 132-33) : Baltacıoğluna göre "*gerçek*" kişilerin yetişmesi için gerekli olan "*iş ve toplum çevresi*"ni okulda kurmak olmalıdır. Öyle bir eğitim için ilkeler şunlardır: 1) Kişilik ilkesi (eğitimin amacı toplumsal kişiliği oluşturmaktır). 2)Çevre ilkesi (eğitimin çevresi gerçek toplum ve dünyadır). 3) İş ve çalışma ilkesi (eğitimin amacı toplumsal çalışmadır). 4) Verim ilkesi: (eğitimin amacı toplumsal verimdir, eğitime harcanan para karşılık getirmelidir). 5) Alıştırma ilkesi (eğitim, bir çeşit işe alıştırmadır). Türk eğitiminin babası ve uluslararası bir düşünür olan Baltacıoğlunun görüşleri o gün için Batılılardan da ileri sayılır. Ancak bu görüş köy enstitüleri ilkeleriyle bir tutulamaz. En azından uygulanmayan bir tasarımdır. Köy enstitüleri ise en geniş uygulama olanına kavuşmuş, uygulama ile evrilmiş bir eğitim yoludur.

3. İletişim. Köyde iletişim kapalı-devre sürüyor ve ağa-imam-şeyh üçlüsünce öbür dünyaya bağlı. Devletle iletişim ya vergi toplama ya da askere alma sırasında kurulurdu. Aydın köy halkıyla ile karışınca , kendini "*diri diri mezara gömülmüş*" hissedecek kadar "yabancı"dır⁴. Köyde kimse ona inanmaz, çevre değişmedikçe onların değişmesi olanaksız. Yaban'a göre:"*bunun nedeni Türk aydını, sensin. Bu viran ülke ve yoksul insan kitleleri için ne yaptın? Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı aydınlatamadın. Bir vücudu vardı besleyemedin. Üstünde yaşadığı toprak vardı, işletemedin. Onu hayvanî duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın*"(s.130). *Ne ektin ki ne biçeceksin ?* 1935 yılında ülke nüfusunun %85 köylerde yaşıyor, %81 okuma-yazma bilmiyordu. Köy nüfusu içinde okur-yazarlık erkeklerde %17.3, kadınlarda % 4.2, Doğu Anadolu'da %1 idi . (Tekben 1962). O gün "misak-ı milli"sınırları içinde bulunan 40.000 köyden 35.067'sinde ne okul vardı ne öğretmen⁵."Halk" ile "aydın" kopukluğunu işleyen "Yaban" 1920'lerdeki durumu "gerçek" olarak yansıtıyor. 1930'lu yıllarda da kırsal kesimde bir değişiklik yoktur. Osmanlı paşa oğlu Ahmet Celal, "Yaban", I. Dünya Savaşında bir kolunu yitirince İstanbul'u bırakıp emirininin köyünde yaşamaya karar verir. Gittiği köyde okul yoktur. Köy insanını ağa-imam-şeyh üçlüsü sımsıkı kavramış iliğine kadar sömürmektedir. Devletle ilişkisi ya Jandarma ya da vergi memuru ile kuruluyor.

4. Üretim. Tarımda düşünülebilecek en ilkel yollar kullanılıyor. *İnsanlar hiç gülmüyor; çoğunluğu kör-topal, illetli,*

⁴ Ahmet Celal çaresizdir (s.86) : "*onlar gibi olmak, onlar gibi yaşamak, onlar gibi yiyip içmek, onlar gibi oturup kalkmak, onların diliyle konuşmak, ... Haydi bunların hepsini yapayım. Fakat onlar gibi nasıl düşünebilirim. Nasıl onlar gibi hissedebilirim? ... Dış cephem değişmiş, neye yarar. Ne ektin ki ne biçeceksin !*" Apaydın (1961:54)'a göre " en beğendiğimiz yazarlar bile köyün içine girememişlerdi".

⁵ O güne kadar devlet köye ancak orasını hiç mi hiç tanımamış olan kentli tarım görevlileri aracılığıyla geldiği için devletle iletişim kurulamamış, köy insanı üretimden habersiz, toprağı tanımayan o kimseleri örneğin Ceylanköy'de bile ne dinlemiş, ne de onların söylediklerine inanmıştır. Köye Jandarma ya da vergi memuru geldiğinde arananlar "konu"ya kaçıp saklanıyorlardı.

cüce, sıska, çirkin; çocuklar aç, taa yontulmamış taş devrinde yaşıyorlar. Hayat kağını hızıyla sürüyordu (Yaban).

B. Aydınlanma dönemi başarılarında köy.

Türkçe konuşanların görünür duyulur bir varlık bilinci ya da kimliği yoktu. Türk toplumu Atatürk'ün kültür devrimiyle uyanmadı, belki ilk kez doğdu, öz-kimliğini, devrimin yaratacağı çağdaş kültürde, dilinde bulacaktı (Güvenç 1993). Ulus yaratma sürecinde (1920-) Atatürk'ün dediği gibi "hakimiyet kayıtsız şartsız milletin" oldu "Adalet mülkün (devletin) temeli" ise de eğitim bakımından henüz köye ulaşamamıştı. Gerek Kurtuluş Savaşı'na gerekse ekonomiye katkısıyla üretici olan köylü ülkenin gerçek sahibi ve efendisi" diye onurlandırıldı. Oysa, 1920'lerde ortada henüz bir ulus yoktu kırsal nüfusun bir bölümü henüz yerleşik hayata bile geçmemişti.

1935 yılına kadar hükümet, köye öğretmen gönderme ve gidenlerin köylüye yararlı olma sorununu bir türlü çözemeyince, Atatürk'ün buyruğuyla, o günkü Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, Okul Müzeleri müdürü ve Gazi Eğitim Enstitüsü müdür vekili İsmail Hakkı Tonguç'tan *CHP 1935 programına*⁶ göre bir uygulama yapıp yapılamıyacağını sorar. "Olanaksız", yanıtını alınca ondan bir rapor hazırlamasını ister. İnceleme araştırma sonunda "uzun yıllardan beri okulu olan köyler ile hiç okul açılmamış köylerin yapısında, yaşayış, düşünüş ve üretim biçiminde bir değişiklik olmadığı, okulları bitirenlerin de bir iki yıl sonra okuma-yazmayı bile unuttukları ortaya çıkar"⁷, (Arman 1980:26-29, Eyüboğlu 1967:251).

⁶ Madde 2. Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür. 41.A. Eğitim siyasamızın temel amacı, bilimsizliği gidermektir. 42. Normal ilk öğrenim devri beş yıldır. ...Köylerdeki okullarda sağlık, yaşayış ve içinde bulunduğu çevre şartları ile ilgili olan tarım ve zanaat fikirleri verilecektir.

⁷ Tonguç: kurabileceğimiz bu yeni okulun ipucunu bir çavuş verdi bize. Atatürk'ün istediği ilköğretim raporunu hazırlamak üzere çıktığımız bir köy gezisinde hiç öğretmen görmemiş bir köyde okur-yazar çocuklar bulduk. Birkaç yıl önce askerden dönen bir çavuş onlara kendiliğinden tarlada, değirmende okuma yazma öğretmiş. Cumhuriyetin

C. Üretici eğitime geçiş : Köy Enstitüleri

Atatürk orduda çavuşluk yapmış olanlardan eğitmen yetiştirme önerisini getirir. İlk olarak ilkokulun birinci devresine (1-3) öğretmen yetiştirmek için "eğitmen kursları", (1935-). Ondan sonra (1937, Trakya-Keirtepe, Kastomonu-Gölköy, İzmir-Kızıllıçullu, Eskişehir-Çifteler) "köy öğretmen okulu" açılır. Edinilen deneyimlerle: köylü ile iletişim kurabilecek, köye uyum sağlayabilecek hem eğitici hem üretici "köy öğretmeni" düşüncesine ulaşılır⁸. 17 Nisan 1940'ta çıkarılan yasa ile bu okullar "köy enstitüsü"ne dönüştürülerek Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç yönetiminde ülkenin her yanına yayılır. Köy Enstitüleri, gerek üretimde gerekse paylaşımda sosyal adaleti sağlamak için kurulmuştu. Girişilen "aydınlanma" çalışmalarının köye ve köylüye ulaşmasıydı. Köy Enstitüleri "ziraat işlerine elverişli arazisi olan yerlerde" açıldı. O okullara "tam devreli (5-yıllık) bir köy okulunu bitirmiş sağlıklı köy çocukları alındı. Bir yandan eğitmen, bir yandan da köy öğretmeni ile sağlık memuru yetiştirildi.

Eğitimde, hele ilköğretimde ülküsel olanla gerçekçiliği en verimli şekilde birleştiren ilk eğitimcimiz Tonguç oldu. Bu yol başta Atatürk ile İnönü olmak üzere, Tonguç'a her türlü desteği sağlayan

---

padışahlık olmadığını, Atatürk'ün neler yaptığını, hastalıkların mikropardan geldiğini, trenin su buharıyla işlediğini anlatmış".

⁸ 17 Nisan 1940 tarih ve 2803 sayılı yasaya göre: Devlet elinin hızla köylere uzatılması, köylümüzün okutulması, eğitilmesi, üretim yeteneklerinin, sağlık işlerinin yerine konulması için bu işi yapacak rehberlere ihtiyacı vardır. Bunlar da köy öğretmenleridir. Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, tarım işlerine uygun arazisi bulunan yerlerde, Milli Eğitim Bakanlığınca Köy Enstitüleri açılır. Enstitülerden mezun öğretmenlere üretime yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi üretim araçları, atandıkları okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle devletçe parasız olarak verilir. Köy öğretmenlerine atandıkları köyün sınırları içinde tarım işlerine elverişli, öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencisinin ders uygulamasına yetecek miktarda arazi verilir. Öğretmenlikle birlikte, köy yaşamı için gerekli demircilik, yapıcılık, düğgerlik, kooperatifçilik, kız öğrencilere çocuk bakımı, dikiş, ev yönetimi, tarım sanatları ve hasta bakımı gibi işler öğretilir.

Eğitim bakanları *Saffet Arıkan*, ardından *Hasan Ali Yücel'in* (1993:45-) önderliği, sayısız öğretmen ve öğrencilerin çalışmalarıyla biçimlendi. Tonguç'a göre "*insan eğitimi işe dayanan eğitimi*". Uygulanamayan bilgi boş ve gereksizdi. Türkiye'nin en geri kesimi köylerd; köylüsüz yeni bir uygarlık yaratılamazdı. Halkçılık ve milliyetçilik demek halka ve köylüye dayanarak köyü güzelleştirmek, canlandırmak, köylüyü topraklandırmak, onu kölelikten kurtarmak ve devleti sağlam temellere oturtmaktı (Başaran 1990b: 86). Ne var ki, 17 Nisan 1946'da İnönü, bir yandan "*Köy Enstitülerini, Cumhuriyetin eserleri içinde en önemlisi*" sayarken⁹, öte yandan Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığında alınmasına göz yumuyordu (Berkes 1997). O dönemi 1945- 50 "milli şeflik" lik kurumunun yaratılma evresi olarak şimdiye değin yazılmamış bir yorumla verir.

Okumayı¹⁰ ve üretimi bir yaşam biçimine dönüştüren Köy Enstitülerinde eğitim işe ve üretime dayanıyordu¹¹. Çalışma süresi her hafta Pazartesi sabahından Cumartesi saat 13.00'e kadar sürerdi (4274 / madde 46). Çamaşır, bulaşık dışında her türlü temizlik, bakım yanında üretim işlerini öğrenciler yapardı. Her okul bir işletme olarak düşünülmüş, kırsal kesime özgü üretim için deneme tarlaları, tohum yetiştirme çalışmaları, arıcılık, tavukçuluk,

⁹ Yücel'in ilgili söylevlerinden parçalar: Yaptığımız şey bir kopya değildir. (117) Öğrenciler 9000 talebeyi barındıracak binaları yapmış... Enstitülerde bu talebe ve öğretmenlerin türlü işlerle, yazın güneş karşısında ve geceleri ay ışığında, kışın da sıfırın altında 10-15 derece ısıda alın teri dökmeleri sayesinde...(130) Öğrenci sayısı 1942 de 12.000, 1943 yılı başında 15.000'li bulacak (165) 1943 yılında 12.000 köy çocuğu 18 köy enstitüsünde köy öğretmeni olmak için okuyorlar. (222) 17 Nisan, bizim büyük bayram günlerimizden biridir (1944) . (301) Diyarbakır -Dicle Köy Enstitüsünde ilkokul kısmını tesis etmiş bulunuyoruz (1945).

¹⁰ Apaydın (1961:52) " okuyalım, ekmek yer, su içer gibi okuyalım". Biz de öyle yaptık.

¹¹ Açıldığı iller ve adları şunlardı. [Kırklareli - *Kepirtepe*, Balıkesir- *Savaştepe*, İzmir *Kızıllıullu*, Aydın-*Ortaklar*, Adapazarı -*Arifiye*, Eskişehir- *Çifteler*, Isparta-*Gönen*, Antalya- *Aksu*, Kastomunu - *Gölköy*, Ankara- *Hasanoğlan*, Konya-*Ivriz*, Samsun-*Akpınar*, Kayseri-*Pazarören*, Adana- *Düziçi*, Trabzon- *Beşikdüzü*, Sivas-*Pamukpınar*, Malatya-*Akçadaş*, Diyarbakır-*Dicle*, Erzurum-*Pulur*, Van-*Ernis*, Kars-*Cılavuz*. (Tekben, s.19)].

dokumacılık, demircilik, doğramacılık, yapıcılık,...ile uğraşmış, her köy Enstitüsü ve köy okulunda bir kooperatif kurularak işletilmesi öngörülmüştü (4274 / madde 62). Buna göre Köy Enstitülerinde örgütlenme tepeden değil tabandan başlamıştı (Güner 1980:22).

Türkiyeyi 21 etkinlik alanına ayırmış olan Köy Enstitüleri Edirnedan Kars'a kadar köylüler arasında iletişimi, imeceyi sağlayan ve geliştiren kurumlara dönüştü. Bu iletişim, ülkü birliği en güzel anlatımını omuzda çapa, elde kitap uygulamaya giderken söylenen marşlarda, özellikle "**Ziraat Marşı**"nda bulur¹².

Ziraat Marşı

*Sürer eker biçeriz, güvenip ötesine,
Milletin her kazancı, milletın kesesine,
Toplandık baş çiftçinin, Atatürk'ün sesine,
Toprakla savaş için, ziraat cephesine.*

*Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz.*

...

Hemen her gün birlikte söylenen türkülerde, aralarda çekilen halaylarda, oynanan oyunlarda ortak hedef ve ülkü yinelenir, yüreklere işler usumuza kazınırdı. Köye dönmek ülküsü her türlü iletişim biçimiyle desteklenirdi¹³. Sanırım her Köy

¹² Söz: Behçet Kemal Çaşlar, beste: A. Adnan Saygun. Marşın geri kalan bölümü
... *İnsanı insan eden ilkin bu soy, bu toprak / En yeni aletlerle, her işte çalışarak/ Türk için
yine yakın, dünyaya örnek olmak/ Kafa dinç,el nasırlı, gönül rahat, alın ak / (yineleme)
Kuracaşız öz yurtta, dirlîşi düzenlişi / Yıkıyor engelleri, ulus egemenliği / Görsün köyler
bolluğu, rahathğı, şenliğı/ Bizimdir o yenilmek bilmeyen Türk benliğı. (Yineleme).*

¹³ Köy öğretmeni, tüketiminin bir bölümünü kendisi üretmeliydi. Enstitü
üreterek eğitir, eğiterek üretirdi. Sorumluluk duyguları gelişmiş sağlıklı bireyler
yetiştirirdi. Köylüyü köleliklerin her türlüşünden kurtarmayı amaçlıyordu. Toplumu bol
üreten, haçça bölüşen, kendi kendini yönetebilen bir toplum haline getirirecekti (Başaran
1990:14).

Enstitüsünün bir özel marşı vardı. Biz her gün öteki marşlarla birlikte "Kepir Marşı" nı da söyledik¹⁴.

Dersler . Sabah saat 06'da kalkardık. Günde 8, haftada 44 saat dersin yarısı kültür derslerine¹⁵, 11 saat Tarım dersleri ve çalışmalarına¹⁶, 11 saat da teknik dersler¹⁷ ve uygulamalarına ayrılırdı. Günde 14 saat tutan eğitim-öğretim çalışmaları birbuçuk ay yıllık izin dışında 10,5 ay sürerdi. (Apaydın 1961, Türkoğlu 1980). Serbest okuma saatlerinde iş bırakılır, öğrenci istediği kitabı okur, özetler, arkadaşlarıyla tartışır. Eyüboğlu'na göre "*kitapların amacı insanları belli bir düşüncenin hamalı yapmak değil, tam tersine, özgürce düşündürmek olmalıydı*"¹⁸. Kitaplar yıllanmış köylü çarığına döndükçe, mutluluğuna diyecek yoktu" (Başaran 1990b). Köy Enstitüsünde ölçme ve değerlendirmede biricik ölçü emeğe dayalı uygulama olarak beliriyor. Bugünkü gibi test sınavları yok. Ne var ki bilişsel öğrenme yollarının uygulanmasını gerektiren test sınavları

¹⁴ *Bir ana*¹⁴ tanırım, *Kepir'dir adı;Çelikten, tunçtandır göğsü kanadı;Her ilde tanınır, duyulur adı;Can verdi kuruyan, cılız kollara....Adımız andımızdır, Kepir'liyiz biz;Ülkümüz köy yolu, geri dönmeyiz...*

¹⁵ Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Millî Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı. Öğretmenlik Bilgisi: Toplum Bilim, İş Eğitimi, Çocuk ve İş Ruhsal Bilimi, İş Eğitimi Tarihi, Öğretim Yöntemleri ve Uygulama, Tarım İşletmeleri Ekonomisi ve Kooperatifçilik.

¹⁶ Ziraat ders ve çalışmaları: Tarla Tarımı, Bahçe Tarımı, Fidencilik, Meyvecilik, Bağcılık ve Sebzeçilik Bilgisi, Sanaayi Bitkileri Tarımı, Hayvancılık, Kümes Hayvancılığı Bilgisi, Arıcılık, İpek böcekçiliği, Balıkçılık ve Su Mahsulleri.

¹⁷ Demircilik, Dülgerlik-Marangozluk, Yapıcılık, Köy Ev ve El Sanatları, Makine ve Motor Kullanma. Biçki-dikiş, Elişi, Örgü ve Dokuma, Dikiş, Tarım Sanatları.

¹⁸ Yüksek Köy Enstitüsü'nün (1942-1948) programı için bk. Başaran 1980. İnceleme gezileri için 60 km. yol yürümek esastır. İlk üç gezi : Hasanoğlan> Zonguldak, Hasanoğlan>İzmir, Hasanoğlan>Kars arasında yapılmış. Bulunan kollar şunlar: 1. *Güzel Sanatlar*, 2. Yapıcılık, 3. Maden İşleri, 4. Hayvan Bakımı, 5. Kümes Hayvancılığı, 6. Tarla ve Bahçe Tarımı, 7. El işi ve Sanatları, 8. Tarım İşletme Kolu. Kol dersleri yanı sıra : Devrim Tarihi ve T.C. Rejimi, Öğretmenlik Bilgisi, Toplum Bilim, İş Eğitimi, Çocuk ve İş Ruhsal Bilimi, Eğitim ve İş Eğitimi Tarihi, Türkçe, Yazma, Okuma Anlatma, Yabancıdil. *Güzel Sanatlar* kolunu Eyüboğlu ekletmiş. Bahçe Mimarisi, Resim, Sanat Tarihi, Müzik, Ulusal Oyunlar, Temsil, Türkçe, Yabancıdil, Jimnastik, Ritim dersleri öğretiliyormuş (Başaran 1990b:46).

Türkiyede bugün için bellemeye/ezbere dayalı. İki yaklaşım birbirine ters düşüyor.

Her türlü eylem ve etkinlik için gerek kapalı gerekse açık alan vardı. Okul içi işler için sırası gelen kümenin dersleri birer hafta süreyle kesilir, günlük işlerin hepsini öğrenciler yapardı. Her yeni öğrencinin 4. ya da son sınıftan bir ağabey ya da ablası olur, ona yol gösterir, sorunlarını çözerdi¹⁹. "Başlangıçta her gün her an bir dil yanlışımızı düzeltiyorduk", (Apaydın 1968:18).

Üretim. Hasan Ali Yücel'in 29 Mayıs 1944 tarihli açıklamasına göre: öğrenciler dersane, yatakhane, mutfak, ışık ve ahır, depo, garaj ve öğretmen evi ihtiyaçları için **306 bina** yapmışlar. **15.000 dönüm** yer ekilip işlenmiş, **250.000 fidan** dikilmiş, bazıları çevrede orman yetiştirmiş. **1500 dönüm yer sebze** tarımına elverişli duruma getirilmiş. **1200 dönüm bağ** dikilmiş. **9000 baş hayvan** besleniyormuş. 20 Enstitüde okuyan **16.400 öğrencinin giyecekleri, yapıcılık, demircilik ve tarım işleriyle ilgili her iş**, ışıklarda üretilebilecek durumda. 16 Enstitünün elektriğini öğrenciler getirmiş. *Köy Enstitüleri Dergisi* (1945-) **16500** basıyor²⁰.

Köy Enstitülerindeki çalışmalarını ne Tarım ne de Sağlık bakanlıkları desteklememişlerdi. Ancak Sabahattin Eyüboğlu ve "Tercüme Bürosu"nda çalışan az sayıda yazar ve şairlerin desteği vardı²¹ ..Sabahattin Ali "**Rüzgâr**" adlı şiirinde "**İnsan olmak**

¹⁹ Tonguç, yazdığı mektuplarda okul yöneticilerine : " Bu okulları klasik okullara benzetmemek için elinden ne geliyorsa yap. Herkes bir defa sersemlemeli ki yeni bir vaziyet alabilsin"(s.31). ""(s.36). " Elinizdeki öğrenciyi öyle yetiştiriniz ki: bir gün onların her türlü devlet gelirleri kesilse, en kötü felaketler içinde kalsalar bile, ondan hiç etkilenmeden, normal dönemdeki gibi sağlam bir imanla işlerine devam etsinler. Onların olgunluk sınavı bu olmalıdır." " İşlerinizi bana ya da bir başkasına bağlı olmaksızın, kendi ilkelerinize göre yürütün. Bayağı olan her şeyden kaçınmak ve korunmak şartıyla kız ve erkek öğrenciye hayatı bütünüyle yaşatmamız lazımdır",... diyordu. (Başaran,1990).

²⁰ Kendi tüketimini kendi üretebilecek duruma gelen Eskişehir-Çifteler için Apaydın 1961'e bakılabilir.

²¹ Orhan Veli, Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte ara sıra Hasanoglan'a gelmiş.Yayınladığı "Yaprak" dergisi Köy Enstitülerini yıkanlara karşı çıktı. Tutumu "Destan Gibi" şiirine de yansımıştı: "Arifeye! / şoför durdu. Enstitü Mektebi , dedi, / Süleyman Edip

dokuNuyor haysiyetime", diyorken *Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünü* gördükten sonra o dizesini " *İnsan olmak dokunMUYor haysiyetime*" biçiminde değiştirmeye karar verir (Başaran 1990:42).

Etkinlikler. Ders aralarında, boş zamanlarda ve hafta sonlarında düzenlenen etkinlikler şunlardı: her türlü spor etkinlikleri, milli oyun oynama, türkü söyleme, serbest okuma, yemeklerde ve aralarda radyo ve plaktan Batı müziği dinleme, hafta sonu eğlence-tiyatro, resim, güzel yazı, müzik, şiir, fotoğraf, heykel, iç süslemeciliği, duvar gazetesi çıkarma, müzik aleti çalmayı öğrenme (Ekmekçi 1996). Halk türküleri köy enstitüleri ile yeni bir anlam kazandı. Aynı şey halk oyunları ve halk sanatları için de söylenebilir (Apaydın 1961:72).

D. Karartma.

Köylünün kalkınması, uyanması, hakkını arayan, kendini sömürmeyen bir vatandaş olması korkusu ile Köy Enstitüleri baltalandı. Yasa çıkarken kuşku duyanlar kapatılmasında başı çektiler (Yücel 1993:49-52). Bu saldırıya köylünün uyanmasını istemeyen politikacılar, Köy Enstitülerinde tutunamayanlar, (H.F.Kanat, E.Şoşyal), dincilik kisvesi altında çıkarlarını düşünenler, iftiralara inanıp yalanlara kananlar, eğitimi anlamayan bilim adamları, kimi yazarlar (Örneğin Kemal Tahir) ile ırkçılar katıldılar (Başaran 1990 a). "*Bir oldular da Bolu Beyi ile,kapattılar Enstitüleri*" (Başaran,1980). 1946 Seçimleri sonrasında CHP içindeki iki eğilim ortaya çıkar: ilerici kesim, tutucu kesim. Hasan Peker '*CHP'yi bu ilköğretim seferberliği, mektepçilik yıktı*'der. Kazım Karabekir, Şemsettin Günaltay, Feridun Fikri Düşünsel, ırkçı-Turancı Kemal Cemal'den kurulu bir komisyon Hasanoğlana gider ve soruşturma yapar. "*Sizin 'köylü efendiniz' sözleri geçen bir marşınız varmış*", diye sorar (Başaran 46-). Atatürk'ün sözünün geçtiği *Ziraat Marşı* söylenirken

ağa yanlıları " *Bu boz urbaltı öğrenciler her sabah böyle hep bir ağızdan söyler mi bu marşı ?*" diye sorar. "Evet", yanıtı alınca: " *Tonguç, müthiş bir güç,...bu uyanma korkunç !*" diye söylenirler (Başaran 1990:157'de). " *Efendi, Köy Enstitülerinin tehlikeli kurumlar oldukları söyleniyor. Ülke düzeyinde duyduklarımızdan ürperiyoruz*"(s.49-56) diye ekler. " *Bir de şu var:öğrenciler hep köyden alındıkları için köy-şehir, zengin-fakir ayrılığı yaratılarak yetiştiriyormuş. Bu korkunç; en büyük tehlike burada*". Oysa bu ayrım Selçuklulardan beri sürmekteydi.

Oysa, gerçek neden CHP'nin 1946 seçim yenilgisiydi. O dönemde bir günlük ücretin 25 kuruş, bir kilo şekerin ise 500 kuruş olmasına yol açan, Atatürkçü çizgiden ayrılıp Osmanlıya dönüşen bir yönetimi Türk köylüsü hiçbir zaman affetmedi. Solcu aydınlar o dönemde zindana atıldı. Köy Enstitülerine öldürücü darbeyi indiren önyargılı ve ön-hazırlıklı karşı devrimci "Reşat Şemsettin Sırer" 1947'de Milli Eğitim Bakanlığına getirildi (Berkes,1997; Yetkin 1997), kendisine enstitüleri düzeltme görevi verildi. Bir gün Tonguç'a " *senin ve senin gibilerin çoluk çocuklarıyla beraber bellerini kıracağım*", diyen Sırer; Tonguç ile birlikte 9 eğitimciyi bakanlık emrine aldı²².

²² Yüksek Köy Enstitüsünü bitirenler hep birden 1947'de askere alınıp 1948'de 22'si çavuş çıkartılır. Ondan sonra devletçe hayat boyu izlemeye alınır²². Artık nereye gitseler birileri peşindedir (s.75). Her köye gelişlerinde bile muhtar ilçeye bilgi vermek zorundaydı. Sol yayımlar kitaplıklardan toplandı, kimi MEB klasikleri de yakılmış. Kız öğrenciler 1949-50 yılında Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsünde toplandı. 1954 yılında MEB Tefvîk İleri Köy Enstitülerini kapattı²², ama işe bakın, 27 Mayıs 1960 devriminde onu Harp Okulu'na götüren iki asteğmen Köy Enstitüsü çıkışlıymış (Başaran 1990:75). Sırer, bir gün Tonguç'a " *senin ve senin gibilerin çoluk çocuklarıyla beraber bellerini kıracağım*", der. Ölçsüz kine bakın ! İzmir Kızılçullu'nun başarısız müdürü Emin Soysal hıncını " *Enstitülerin ahlaksızlık, dinsizlik komünistlik yuvaları*" olduğunu ileri sürerek çıkarır.

O günleri enstitü eylemine katılarak yaşayan Eyüboğlu , olayı gürsel bir dille " *Cördük nasıl yermiş, Hasanoğlan , Nasıl belli değilmiş satan satılan, Nasıl yeşermiş insan, Ve nasıl biçilirmiş*". Apaydın (1961:78) : " yıllarca işne deliklerinden geçirildik. ...dayanaksız, delilsiz çekmediğimiz ceza kalmadı. Kuruculara, mezunlara akılalmaz kötülükler yapıldı". Köylüyü aydınlatıcı iletişim kurmak yasaklandı.

Başgöz (1995:170) durumu şöyle yorumluyor: CHP dördüncü kongresinde (1935) Saffet Arkan, Köy Öğretmenleri denemesinin partinin eğitim görüşüne uygun

Atatürk'ten sonra yenilik yok (Berkes 1997); durgunluk ve yavaş yavaş geriye dönüş var. 1949'da yeniden açılmaya başlanan İmam-Hatip okulları da, devlet yanıtılarak, laikliği çocuk oyuncuğu sanan yöneticiler aracılığıyla, TİS'in bir aracı yapılmak istendi²³ (Güvenç 1993:34,47). Meyvası bugün alınıyor.

Eyüboğlu'na göre "Köy Enstitülerini halk adına aydınlar kurdu, halk adına yine aydınlar yıktı... Köy Enstitüleri ortanın solunda bir eylemdi. Onları yıkanlar da elbet ortanın sağındaydılar. O yıllarda CHP iktidarda olduğuna göre, demek CHP ortanın hem solunda hem sağındaydı (Berkes 1947), ya da bir sağında bir solundaydı. İşte CHP ile birlikte Köy Enstitülerinin başını yiyen bu ikilik oldu.²⁴ Dışardan yıkanlar, bilerek bilmeyerek paranın uşaklarıydı. İçerden yıkanlar, bilerek bilmeyerek, paranın uşaklarının uşakları oldular". Gerek Atatürk'ün özdeyişlerinin duygusal değerini, gerekse "köy enstitüsü"nü anlamak için ya o dönemin köylüsü olmak, ya da "yaban" türü metinleri iyice okuyup bağlamına girmek gerek.

---

olduğunu, daha sonra Köy Enstitüleriyle ilgili olarak Tonguç da bunun CHP'nin eğitim ilkelerinin bir uygulaması olduğundan söz ediyor. 1937-1946 arasında böylece 8.000 eğitimci yetiştirilmişti. 1946'da çok partili yaşama geçilip de CHP içindeki devrimci kanat etkinliğini yitirince, Tonguç suçlamalara uğratıldı. Hasan Ali Yücel yerine Reşat Şemsettin Sirer Milli Eğitim bakanı olunca (1947-) ilk önce Tonguç'u görevden aldı. Demokrat Parti başa geçince de Milli Eğitim bakanı olan Tefik İleri Tonguç'u mahkemeye verdi. Tonguç suçsuz bulundu, ama 1953'te Köy Enstitüleri ilköğretmen okulu yapıldı. O kurumlardan 20.000'e yakın köy öğretmeni yetiştirmişti.

²³ "Türk-İslam sentezi" reçetesi T.C.'nin "milli kültür planı" olarak DPT tarafından (1983:514) yayınlandı. Bunu engellemek için Atatürk "laik"liği uygulamaya sokmuştu. Yönetime katılan ulema her türlü yenileşme girişimine karşı çıktı. Tanzimat döneminde köy ve mahalle mekteplerinin açılması cemaatlara ve vakıflara bırakılmıştı. CHP'nin 1937 programında Kültür Bakanlığına "memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak görevi" verilmişti (Parla 1992:316).

²⁴ Köy Enstitülerini yalnızca kapatmakla kalmadılar. Mezunlarını hayat boyu adım adım izlediler, sürdüler, yalanla sorguladılar içeri tiktılar. 1946 sonrasında sağ partililer köylü gibi görünerek eşrafça davranarak yönetime gelmişler, CHP ise "yaban"a dönüşerek sürekli yönetim-dışı kalmıştır. 1990'dan sonra artık nüfus dokusu ve kırsal bakış açısı da biraz değiştiğinden, yeni yorumlar üretebilen parti çoğunluğun oyunu alabilir.

Köy Enstitülerini "yaban"lar , aydınıklar karartmış, Salih Ağa ile torunları yıkmıştır. 1945 yılında Toprak Kanunu çıkarılırken Toprak ağaları ayaklanmış,dönemin en büyük toprak ağası Emin Sazak (Eskişehir) İnönü'ye 'Bütün köylülerin okutulması ne demek? Tehlikeli gidiş bu'.Daha sonraları bakan olacak bir yetkili İnönü'ye 'Bütün köyler, köylüler böyle uyanırsa,halimiz nice olur paşam'diye bu uyanma karşısında kuşku ve kaygısını dile getiriyor, buna neden de Savaştan bunalmış olan kırsal kesimin daha 1946 seçimlerinde çoğunluk toprak ağalarının kurduğu DP'nden yana olmalarıydı. (Başaran : Tonguç yolu 14-15).

1947'de CHP'nin tutucu kesimince Reşat Şemsettin Sırer'in başkanlığında yavaş yavaş programı değiştirildi.. DP'nin bakanı Tevfik İleri tarafından da 1953 yılında kapatıldı. Aynı kurumlarda geleneksel ilköğretmen okulları açıldı.²⁵ Apaydın'a (1961:177) göre İnönü, birçok devrimler gibi, köy enstitülerini de çok partilidemokrasiye yem olarak yedirdi.

E. Değerlendirme.

1.Köy Enstitülerinin 1940-1947 yılları arasında gerçek ilke ve izlenceleriyle çalışabildiklerini düşünen özellikle yüksek Köy Enstitülüler, önceki ve sonraki yılları "enstitü"den saymazlar. Oysa ilk mezunlar 1941-42 yılında verildiğine göre, (hazırlık +) 5 yıllık eğitim süresi göz önüne alınınca, bu kurumların eğitime gerçekte 1937-1938 yılında başladığı ve 1937-1947 yılları arasında gerçek özellikleriyle eğitim yapıldığı anlaşılır.1947-1953 arasında yavaş yavaş değişen özellikler (*) aşağıdaki gözekten izlenebilir.

²⁵ Demokrat Partinin (1946-1960) ilk Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'a (1887-1965) Menderes : "Köy Enstitülerini kapat!" der. O da 2 ay 12 gün bakanlıktan sonra ayrılıp politikayı bile bırakır. O dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik bir gün Falih Rifki Atay' a köy Enstitüleri konusunda : "kurduğumuz çimento fabrikalarının yüz yıllık ürününü temeline döksek yıkığımızı ahlaki bir daha düzeltmeyiz", der (Ekmekçi 1997:100).

1. Genel ortaöğretim dersleri	9. *Üretime katılma
2. Öğretmenlik dersleri	*Yapısal
3. Spor etkinlikleri	*Tarımsal
4. Sanat etkinlikleri:Resim,	10. *Ustalık:
*Müzik, *Tiyatro	*demircilik
5. *Kırsal iletişim	*Yapıcılık,
6. *Halk oyunları	*dülgerlik
7. *İşletmecilik	*marangozluk
8. *Kooperatifçilik	

2. 1951-52 yılına kadar 15.943 erkek, 1.398 kız öğretmen ile 8.646 erkek ve 29 kız eğitmen yetiştirilir. Onun dışında 1.248 "sağlık memuru" eğitilir. 1942'de Ankara-Hasanoğlunda Yüksek Köy Enstitüsü kurulur. Kapatıldığı 1947 yılına kadar 104 mezun verir. Böylece 1942'ye kadar 105 yılda köylerde ancak 3.899 kadar açılabilen köy okulu sayısı 1951-52'de 19.268'e ulaşır. Öğrenci sayısı da 394.626'dan 1.300.959'a çıkar. 1942-43'te 13'ü kız, 564 olan sağlık memuru sayısına 1951-52'ye kadar 1248 kişi eklenir (Cedikoğlu 1980). Tekben (1962:19)'a göre, 1935'e kadar köyler için 108 yılda 6859 öğretmen yetişirken Köy Enstitüleri on yılda 20.000 öğretmen 9000 eğitmen yetiştirir. 1955'e göre bu sayı 37.955 öğretmen, 7485 eğitmen olarak görünmektedir (Tekben s.28). Savaş yıllarında biçimlenmiş bir eğitim uygulaması olarak tarım eğitiminin erkeklere göre biçimlenmesi, gerek işin ağırlığı gerekse enstitülerdeki eğitimin kırsal kesime özgü sağlıklı ve güçlü bir vücut gerektirmesinden idi. Bir kent çocuğuna göre öyle birizence çok ağır sayılırdı. O zor koşullara uyum sağlaması hayal bile edilemezdi. Bu uygulamada sonraki yıllarda olası nüfus hareketlerinin nasıl değerlendirildiğine ilişkin veriler yok.

3. Başaran, Nazım Hikmet'in "*Topraktan öğrenip kitapsız bilendir, halk*" sözünden yola çıkarak : "*enstitüler hem topraktan, hem de kitaptan bilen duruma getirmeyi amaçlıyordu halk çocuklarını*" diyor. Haksızlığa ve kötülüğe boyun eğmeyen

enstitülüler, iş içinde, gerçek üretim yoluyla bilgi edinirdi. Bu yol bilişsel işlemlere de uygundu.

Köy Enstitüleri on yıl daha sürseydi, bütün köyler okula kavuşacak, 1955'te her köyün en az bir öğretmeni olacaktı. Ondan sonraki gelişmelerle gerek bugünün ortaöğretimi, gerekse yükseköğretimi çağın çok ilerisine erişecekti. Köy Enstitüleri kapatılmasaydı, 1950'den bu yana yaşanan ne ekinsel durgunluğun, ne dilsel yetersizliklerin ne de çevre sorunlarının hiçbirini yaşamayabilirdik. Eyüboğlu (1967)'de "*Son yirmi yıl (1947-67) içinde devletimizin solcu avına harcadığı para, zaman ve insan bir açıklansın isterdim. Yalnız Köy Enstitülerindeki kayıplarımızı hesaplırsanız, kaybedilmiş bir savaş kadar pahalıya mal olduğunu görürdünüz sanırım bu avın*", diyor (Başaran 1990b:124).

Kapandıkları gün **21 Köy Enstitüsü yerleşim ve uygulama-üretim alanları, eğitim binaları, işlikleri ve malvarlıklarıyla** ortaboy birer üniversiteyi içlerinde barındırabilecek genişlikteydi. O süre içinde köy çocukları, devletin harcadığı 51 milyon lirayla bugün trilyonlarla ölçülebilecek o eğitim kurumlarının gerek alt gerekse üst yapılarını kendileri üretmişlerdi. 1953'ten sonra ilköğretmen okulları olarak çalışan o kurumlar bugün "*anadolu öğretmen lisesi* olarak artık mutlu azınlığın hizmetine koşmuşlardır.

4. Türk Dil Kurumunun yaptığı derleme çalışmalarında olsun, kırsal iletişimin gelişmesine olsun Köy Enstitülüler bir yandan üreterek, öte yandan okuyarak derleyerek ve köy yaşamını yazarak önemli katkı sağlamışlardır. **Özleştirmenin** tutunmasında gerek Köy Enstitülü öğretmenlerin, gerekse o kurumlardan yetişen şair ve yazarların katkısı önemlidir. Bir zamanlar "*köy romanı*" ve Mahmut Makal'ın "*Bizim Köy*"ünde toplanan gerçekçi gözlemleri, nekadar çarpıcı sayılsa da küçümsendi. Köy ve köylü ile bir türlü iletişime giremeyen sözde aydınlardan umut kesilince, köylüye kendi içinden yetişen aydınlarla gitmek ve onun sorunlarını çözme yolu açılmıştı. Bu da ancak halkın diliyle başarıya ulaşabilirdi. Baştaki Karagöz

alıntılarını bakarsanız, yazarlığa yükselen ve değerli yapıtlar üretmiş olanların çok kısa sürede ne kadar uzun bir yol gittiklerini anlarsınız.

5. Tonguç (1960)'a göre Köy Enstitülerinin en büyük kusuru kız öğrencilerinin azlığıydı. *"Zamanla daha iyi anladım ki, Anadolu'da ilköğretimin daha çok kadından yana gitmesi gerek. Enstitülere daha çok kız öğrenci almalıydık. Fırsat varken İnönü'yü dinleyip daha çok enstitü açmalıydık. Eğitimde sinemadan yararlanmalıydık,..."* diyordu (Başaran 1990b:92,96). Türk kadını haklarını aramak için 1990 sonrasında eyleme geçtiğine göre bu saptama doğrudur. Kadını "kul" olarak gören erkekler daha erken uyanmasaydı, bugün ne köktendinci eğilimler ne de "cinci hoca"lar hortlayabilecekti. Bu gecikmede haklarını daha 1920'lerde kullanmağa başlayan kent kadınının aymazlığının da payı yok değil. Anadolu kadınlığı 'köy enstitülü kızlar' ile ilk olarak tutsaklığını yırtma, değerlerini ve yeteneklerini ortaya çıkarma, geliştirme olanağını elde etmişti. Bin yıldır ezilmiş, hakları çiğnenmiş Anadolu kadınının onurunu kurtarma çabasıydılar. Yobaz, köylünün okumasını uyanmasını istemiyordu, kızla erkeğin bir arada okuması, yan yana çalışması, aynı elbiseyi giymesi, birlikte yeyip içmesi, el ele tutuşup halay çekmesi softayı çıldırttı. Köy Enstitülerinin yıkılışı ile en büyük darbeyi köy kızları yedi, okuyup öğretmen olma haklarını hemen temelden yitirdiler (Apaydın 1961: 91-100).

Sonuç. Yönetimin bir aracı gibi algılanan eğitim kurumları uzun ömürlü olmuyor: Osmanlıda yönetimin ulema ayağı medreselerde eğitim gördü. Yeni "laik" Türkiye Cumhuriyeti öyle eğitim kurumlarına dayanamazdı. Medreseler, daha sonra Türk Ocağı kapatılarak çağdaş, ulusal kurumlar yaratıldı. Onlar içinde en özgün, en ulusal olanı Köy Enstitüleri ile Halkevleri idi. Atatürk'ün etkisi azaldıkça bu kurumlar CHP'nin kırsal kesimdeki ayağı olarak algılanmaya başlandı. Ancak savaş yılları kırsal kesimde partiyi

yıpratınca beklenen gerçekleşmedi. 1946 seçimleri ertesinde Köy Enstitüleri gözden çıkarıldı²⁶. Bu kez yönetim, kendi aracı olamayan bir eğitim kurumunu kapatıyordu. 1950'den sonra Halkevleri gibi yitirilen başka eğitim kurumları da oldu. En önemlileri 1980 sonrasında eğitimle ilgilenmeyen üniversitelere²⁷ bağlanarak yok edilen Türk eğitiminin temeli "**Gazi Eğitim Enstitüsü**" (1925-1980) ve "Eğitim Enstitüleri" idi. Onlar da aşırı sağ ve sol partilerin anaforuna kapılmışlardı. Şimdi sıra "İmam-Hatip Okulları"na gelmiş gibi görünüyor. En büyük çelişki dinci siyasetin güdümüne alınmak istenmeleri ve onların çekimine girmeleri. Gerçek neden ise, "Türk-İslam Sentezi" olarak yutturulmaya çalışılan yapılanmanın başansızlığı, üretime dönük olmayan, ulus-karşıtı eğitim verilmesi. Köy Enstitüleri sürseydi bugünkü eğitim sorunlarının hiçbiri yaşanmayacak, cehaletin yöneticileri başımızda bulunamayacaktı. Bugünkü çevre sorunları ile kentlerin köyleşmesinden de Köy Enstitülerini kapatanlar sorumludur. En büyük kötülüklerden biri de, kimliğimizin tek göstergesi olan (Güvenç 1993) Türk diline edilmiştir. Gene de Köy Enstitülerinin, kırsal kesimde sağladıkları gelişme, iletişime verdikleri ivme, ülke düzeyinde ekinsel değişim ile yazınsal yoğunluğa katkıları olmasaydı, Atatürkçülük daha 1950'lerde şeriata yenik düşebilirdi. Halk kültürünün öne çıkarılmasında en büyük pay Köy Enstitülerindedir. Bunu anlamak için o dönemi ve Enstitüleri iyi tanımak gerekir.

²⁶ 1947 yılında kurulan CHP parti komisyonu'nda 1) okulların son sınıflarına isteğe bağlı olarak din dersleri konulması, 2) İmam-Hatip ve vaiz yetiştirmek üzere orta dereceli meslek okulları açılması, 3) yüksek din adamları yetiştirmek üzere üniversitelerimizde İslam İlahiyat Fakültesi açılması konuları ele alınmıştır, (Ülül, 16 Şubat 1947). Bk. Çetin Yetkin "Orhan Veli, İsmet İnönü ve İrtica", Cum. 18.2.1997.

²⁷ İsmail Hakkı Tonguç daha 1940'lı yıllarda Hüsnü Cırtlı'ya o günkü/bugünkü üniversitenin oturan bir kurum olduğunu, Türkiye'nin sorunlarını çözemeyeceğini söylemiş ...." Biz Köy Enstitülerinde yüksek bölümler açacağız. Ve o olması gerektiği gibi olacak. Yani önümüzdeki 21.yy'a bizi götürebilecek bir kurum olacak...(Ekmekçi 1996:315).

GÖNDERMELER

- Apaydın, Talip (1961), **Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş y.
4. bası 1990.
- Arman, Hürrem (1980), "Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Düzeni, Eşit. Mü.Derg. 25-30.
- Başaran, Mehmet (1974). **Tonguç Yolu**, İstanbul.
(1990a), **Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri**, Çağdaş y.
(1990b), **Sabahattin Eyüboğlu ve Köy Enstitüleri**, Tonguç'a ve yakınlarına Mektuplarıyla, Cem y..
(1980), "**Köy Enstitüleri Kaynakçası**", Eğitim Mücadelesi Dergisi Nisan 1980,138-163.
- Başgöz, İlhan (1995), **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı y.
" (1997), **Unutulan Yıllar**, İletişim y.
- C.H.P. (1935), "**CHP Programı**", Ulus Basımevi, Ankara, Mayıs 1935
- Eğitim Mücadelesi Dergisi (1980) : **Köy Enstitüleri Özel Sayısı**, Nisan 1980.
- Eyüboğlu, Sabahattin (1967), **Mavi ve Kara**, Çan y. s.196-255.
- Ekmekçi, Mustafa (1997), **Öksüz Yamalığı - Köy Enstitüleri**, Çağdaş y.
- Güner, Y.Safa (1980) " Köy Enstitülerinde Örgütlenme ve Demokratik Eğitim",Eğit.Mü. Derg. 21-25.
- Türkoğlu, Pakize (1980), " Öğretim Programları Yönünden Köy Enstitüleri, Eğit.M.Derg. 50-60.

- Gedikoğlu, Şevket (19809, "Köy Enstitülerinin Amacı ve Gerçekleştirdikleri", Eğ.Mü.Derg. 17-19
- Güvenç, Bozkurt (1993), **Türk Kimliği**, Kültür Bakanlığı y. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1932), **Yaban**, İletişim y. 34. baskı, 1993
- Kırba, Fay (1962), **Türkiyede Köy Enstitüleri**, Ankara.
- Kudret, Cevdet .(1968, 1969,1970) **Karagöz I,II,III**, Bilgi y. (1973,1975) **Çirtaoyunu I,II**, Türkiye İş Bankası Kültür y.
- Makal, Mahmut (1950), Bizim Köy, Varlık y.
- Nazım Hikmet (1939-41), Kuvayı Milliye Destanı, Bilgi y. 1986. s.810.
- Tekben, Şerif (1962), **Neden Köy Enstitüleri**, TGMT y. İstanbul.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1935), **İş ve Meslek Eğitimi**, TÖB-Der y. Ankara 1975. (1976), **Mektuplarıyla Köy Enstitüsü Yılları**, İstanbul .
- Yetkin, Çetin (1997),: *Orhan Veli, İsmet İnönü ve "İrtica"* Cum 18.2.1997, s.2.
- Yücel, Hasan Ali (1993), **Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler**, Kültür Bakanlığı y.